

דמותו של קורצ'אק במיתוס 'הדרך האחרונה'
תודעת אבהות

מאת: ד"ר אורנה דובדבני

דמותו של קורצ'אק כאב עולה מתוך טקסטים רבים. עם זאת, בטקסטים השונים קיימים גוונים שונים של תפיסת קורצ'אק כאב מסור. אחדים מהם שמים את הדגש על אידיאל זה.

<p>פאולינה אפנשלאק</p> <p>הדוקטור נשאר הומן ביוגרפי על יאנוש קורצ'אק תרגום: ח.ש. בן-אברם הוצאת קרית ספר בע"מ, ירושלים, תש"ו, 1946 עמ' 289-308</p>	<p>ולדיסלב שפילמן</p> <p>הפסנתרן עמ' 96</p>	<p>מקור</p>
<p>אבהות</p>	<p>זולתנות (אלטרואיזם)</p>	<p>תודעה</p>
<p>אהבה בלתי מותנית</p>	<p>אבהות</p>	<p>ערך מודגש</p>

ולדיסלב שפילמן נולד בפולין. בוארשה ובברלין הוא למד לנגן בפסנתר. אחרי עליית היטלר לשלטון בגרמניה, בשנת 1933, חזר שפילמן לוארשה. הוא חיבר יצירות קלאסיות רבות וכמה שירים פופולריים ופסקולי סרטים. בשנת 1935 התחיל שפילמן לעבוד כפסנתרן ברדיו הפולני, שם הועסק עד שכוחות הכיבוש הגרמנים בפולין הגיעו לוארשה בסתיו 1939, ושידורי הרדיו הפולני הופסקו בצו. שפילמן המשיך לעבוד כפסנתרן במסעדות הגטו. הוא הצליח להימלט מכיכר השילוחים, וחבר לאנשי המחתרת הפולנית. להצלתו של שפילמן תרם וילם החנפליד, סרן גרמני, שהתבייש במדיניות הנאצית של ארצו וניצל את תפקידו ומעמדו בצבא הנאצי כדי להציל יהודים. החנפליד גילה את שפילמן כשזה חיפש אוכל. הוא סיפק לשפילמן מזון ומדי צבא, כדי שלא יקפא למוות. שפילמן שוחרר בידי חיילי הארמייה הפולנית הראשונה, שהייתה חלק מהצבא האדום. הוא יצא לקדם בברכה את מציליו, אך אלה, שראוהו לבוש מעיל גרמני, ירו לעברו וכמעט הרגוהו. שפילמן קרא אליהם: "אני פולני!" ועל שאלתם מדוע הוא לובש סגין של קצין גרמני, ענה להם, "קר לי". שפילמן כתב את זכרונותיו בשנת 1945, אבל שלטונות פולין מנעו את פרסומו. בשנת 1987 יזם בנו, אנדז'יי, את הוצאת הספר מחדש. הספר תורגם ליותר מ-30 שפות, והבמאי, רומן פולנסקי, ביים על-פיו את הסרט "הפסנתרן", שזכה בפרסים רבים.

שפילמן מספר ש"יום אחד, בסביבות החמישה באוגוסט, כשעשיתי הפסקה קצרה מהעבודה והלכתי ברחוב גסיה, ראיתי במקרה את יאנוש קורצ'אק ויתומיו עוזבים את הגטו ... הילדים היו צריכים להישלח לבדם. הייתה לו הזדמנות להציל את עצמו, ורק בקושי הוא שכנע את הגרמנים לקחת גם אותו. הוא כילה שנים ארוכות מחייו עם ילדים ועכשיו, במסע האחרון הזה הוא לא יכול היה להשאיר אותם לבד. הוא רצה להקל

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק
The Kerczak Educational Institute of Israel

עליהם. הוא אמר ליתומים שהם יוצאים לכפר, אז הם צריכים להיות עליזים ... וכך הם יצאו לחצר, שניים-שניים לבושים יפה ובמצב רוח שמח".

שפילמן מבקר בציניות חריפה את יחס הגרמנים לקורבנותיהם, העומד בניגוד מוחלט לתמימותם של הילדים, הנענים והולכים בשירה. קורצ'אק מבין היטב את הסיטואציה, ומשתף פעולה עם ה"הצגה" כדי להרגיע את הילדים: "הטור הקטן הובל על ידי איש אס.אס שאהב ילדים, כדרכם של גרמנים, אפילו ילדים שהוא עמד ללוות בדרכם לעולם הבא. במיוחד מצא חן בעיניו ילד בן שנים עשרה, כנר שהחזיק את כלי הנגינה שלו תחת זרועו. איש האס אס אמר לו ללכת אל ראש תהלכות הילדים ולנגן - וכך הם יצאו לדרך. כשפגשתי אותם ברחוב גסיה הילדים המחייכים שרים במקלה, הכנר הקטן ניגן עבורם וקורצ'אק נשא שניים מהקטנים ביותר, שגם הם היו קורנים, וסיפר להם איזה סיפור משעשע. אני בטוח שאפילו בתא הגזים ... הדוקטור הזקן ודאי לחש במאמץ אחד אחרון, 'זה בסדר, ילדים, יהיה בסדר'. כדי שלפחות יוכל לחסוך מיתומיו הקטנים את הפחד לעבור מחיים למוות".

קורצ'אק מצטייר בדמות אב המתאמץ לגונן על הילדים בכל מחיר: במחיר חייו, וגם במחיר האמת. קורצ'אק לא נוטש את הילדים - נאמן לילדים ולדרכו. אפשר לומר כי ברגעים הללו בהם מוותר קורצ'אק על הכל למען הילדים - הילד הופך לערך בזכות עצמו. הוא מנסה להפחית את הפחד, מנסה להמשיך לתת לילדים את המקום המגונן, ממשיך להיות להם כתף וסלע איתן כפי שנתן להם כל חייו וחייהם.

האידיאל - שפילמן מציב בפני הקוראים **זולתנות** (אלטרואיזם) כאידיאל.

הערך ממנו נובעת תודעת הזולתנות הוא אבהות.

פאולינה אפנשלאק הכירה את קורצ'אק במשך כשלושים שנה. היא פגשה בו לראשונה כשהייתה כבת 8. בעקבות פגישה עם יוליה וילצ'ינסקה, מורתה לגיאוגרפיה, ואחותה של יוליה - סטפאניה, החלה לבוא לשחק עם התינוקות בבית־היתומים, לערוך הצגות ולעזור לילדים בהכנת שיעורי־בית. בהמשך פגשה אפנשלאק את קורצ'אק במערכת העיתון הפולני 'נאש פשגלונד', ובבית הדפוס של העיתון. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה נמלטה לארץ-ישראל. כשהפסיקו להגיע אליה מכתבים מבית־היתומים, עשתה מאמץ להיפגש עם הפליטים שהגיעו מפולניה, שחלקם היו עימה בגטו, כדי לשמוע מה קרה. אפנשלאק רשמה מפיהם את דברי העדות. באותה תקופה פנה אליה במאי קולנוע, בכוונה ליצור סרט אודות יאנוש קורצ'אק. לשם כך חיפשה תעודות ומסמכים, ונפגשה עם אנשים שהכירו אותו. אפנשלאק הצליחה לאתר כמעט את כל ספריו. מכל המידע הזה חיברה ספר בשם "הדוקטור נשאר", אודות יאנוש קורצ'אק. אפנשלאק כותבת בספרה שאין בו כמעט דבר הבדוי מן הלב, ומוסיפה שהיא סומכת על כוונתם הטובה של האנשים שסיפקו את הידיעות.

**הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס**

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ז"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

תיאור 'הדרך האחרונה' אצל פאולינה אפנשלאק מתחיל מוקדם בבוקר, עוד לפני שהגירוש החל. לדבריה, קורצ'אק יצא מוקדם בבוקר וחמק אל מחוץ לגטו כדי לאסוף תרומות לבית-היתומים. בדרכו חזרה - הלכו והתרבו הסימנים שמהו אינו כשורה, שמהו נורא קרה. כשהגיע מצא את השער פתוח, מהפכה גדולה בכל פינה, ואיש לא היה במקום. "מבטו נתקל בארנקה השחור של סטפה, המוטל על הקרקע... על הרצפה התגוללו עוד צילומים, תעודת הזהות, פקעת חוטים, מטפחת-אף... כעבור רגע הרים שופרת-מורפיום קטנה שנתרוקנה".

תיאור זה ייחודי בכך שקורצ'אק מחפש סימנים למה שקרה ולמקום הימצאם של הילדים. הוא מוצא רמזים גם למה שאירע עם סטפה. זהו אחד מבין התיאורים הבודדים, לפיהם לא הלכה סטפה עם הילדים ועם קורצ'אק, ונראה שעם תחילת הגירוש - התאבדה.

בחצר נאמר לו שמשאית הגיעה למקום ולקחה את הילדים. את סטפה לא ראו. קורצ'אק תהה איפה הילדים יכולים להיות. הוא נזכר שלוקחים את כולם לתחנת הרכבת, ולכן רץ לשם. כשהגיע ראה את הילדים מרחוק, אבל הם לא יכלו לשמוע אותו. קורצ'אק נאבק להגיע אליהם. כאשר פויגט מנסה לגרש אותו משם ולשלוח אותו חזרה הביתה, הוא משיב: "הלא מחנכם אנוכי..... אין הם יכולים לנסוע בלעדי".

קורצ'אק מתואר כמלא תושיה - מחפש תרומות, אוסף רמזים, מחבר פריטי מידע כדי לתכנן את המשך דרכו, מגיע ומוצא את הילדים, מבין מה ניתן ולא ניתן לעשות בסיטואציה הנתונה בתחנת הרכבת - מקבל החלטה ופועל לפיה.

לאחר שקורצ'אק מוסר את מסמכיו לפויגט ונשלח לעבור את המחסום לעבר הרכבת, "שוב אין הוא עוד הדוקטור הנריק גולדשמידט, שוב אין הוא עוד יאנוש קורצ'אק, אלא יהודי רגיל, ללא שם וללא שם משפחה. יהודי עם סרט על זרועו ככל יהודי אחר... ראה ראוהו, לכשהופיע על הרציף, ובעוד הוא מקפץ על פסי הברזל, החוצצים בין המסילה השלישית ובין הרציף, נישאה כבר קריאה על פני הקרונות - הדוקטור, הדוקטור בא!".

"משא כבר נגול מעל הלב. עד עתה היו לבדם. בבוקר השכם עקרו אותם ממיטותיהם. הדוקטור לא היה, סטפה אף היא נעלמה ואיננה. כהטיל שקים הטיילום, בזה אחר זה, לתוך האוטו והסיעום בדהרה על פני הרחובות... הדוקטור יהיה איתם יחד... ולא לבד הנהו; בידו האחרת הוא מחזיק את סאלוסיה הקטנה, שנשארה על פסי המסילה, ובשניה תינוק קטן זר, שגם הוא לא יכול להגיע לקרון הגבוה ביותר".

"ובטרם עלה מן השלב האחרון של הכבש שהוגש לפתח הקרון, בטרם ראה כי סיד לבן שפוף על הרצפה ובטרם חשב בליבו: "בלתי כבוי" - הזדקף וקרא לילדים: ובכן נוסעים אנו.... העודכם זוכרים את זמר המושבה? נוסעים אנו, נוסעים שמחים".

**הדרך האחרונה
סיפור של מיתוס**

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ע"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

קורצ'אק נשאר המחנך, גם כשברור שלא יוכל לחנך עוד. זה התיאור היחיד עד כה, בו קורצ'אק לא צעד עם הילדים מבית־היתומים לאומשלגפלאץ, אלא הילדים הוסעו במשאית כמעט את כל הדרך לבדם, עד שקורצ'אק מצא אותם. המחברת מדגישה את תשומת ליבו לילדים, כולל לתינוק זר, עוד לפני ששם לב לסיד החי על רצפת הקרון.

השקר הלבן - אינו שקר כאן, אלא התייחסות למה שחשוב בעיניו ביותר- הילדים, שהיו לבד עד שהגיע. לכל השאר לא ממש שם לב, לא תכנן מה לומר, רק רצה להרגיע ולהיות איתם.

הדמות המצטיירת היא של אבא אולטימטיבי, הדואג לכולם ובשום מצב לא נוטש את משמרתו. תפקידו נועד לו והוא נועד לתפקיד- מאז ומעולם. זה לא ישתנה עכשיו.

האידיאל - אפנשלאק מציבה בפני הקוראים הוא **אבהות** כאידיאל.

הערך ממנו נובעת תודעת הנאמנות לדרך הוא **אהבה בלתי מותנית**.

סיכום:

שפילמן מראה איך קורצ'אק עושה כל מאמץ – עד הרגע האחרון ממש, וגם במחיר שיתוף פעולה עם השקר הנאצי – כדי להקל על הילדים את דרכם האחרונה, להפחית את הפחד, לתת להם עוד רגעים אחדים של חסד, להמתיק להם כל רגע ככל הניתן – כל עוד הם חיים.

אפנשלאק מספרת איך קורצ'אק חובר שוב אל הילדים לאחר שהם נותקו ממנו. היא מתארת אילו מאמצים קורצ'אק עושה כדי להגיע אליהם, ואת ההקלה העצומה שהם חשים ברגע שהוא מצליח.

שני המספרים מתארים איך קורצ'אק רואה את הילדים החיים לנגד עיניו. כל עוד הם חיים – הוא יעשה עבורם כל מה שהוא יכול. בתודעתו – הוא כמו אביהם והם ילדיו. הוא לא ינטוש אותם ברגעים הקשים ביותר – שלהם ושל. מעולם לא עשה זאת בעבר, ולא יעשה זאת עכשיו. עבור קורצ'אק – כל רגע של החיים ראוי לחיות אותו.